

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена обґрунтуванню проблеми підвищення професійної мовленнєвої культури у майбутніх учителів початкових класів та вихователів ДНЗ як основи формування всебічно розвиненої особистості.

Ключові слова: культура мови, культура мовлення, сленг, жаргон, професійна мовно-комунікативна компетенція, учитель початкових класів, вихователь, емпатійність, перцептивні та інтерактивні здібності.

Невід'ємною ознакою освіченої, всебічно розвиненої особистості є висока мовленнєва культура, що передбачає вміння активно використовувати як знаряддя спілкування сучасну літературну мову.

Українська мова – не лише засіб спілкування, а й скарбниця духовного і культурного спадку українського народу. У витворених протягом віків різноманітних формах буття української мови (старовинні усні перекази і літописи, народні пісні і думи, казки і міфи, поетичні і прозові твори тощо) зберігаються історична пам'ять і досвід нації, глибинні витoki її світоглядних і моральних цінностей, віддзеркалюються національні традиції і узвичаєння, звичаї і навички, тобто ознаки, що притаманні саме цій спільноті і тому є унікальними складовими національної ідентичності. Одночасно українська мова створює мовний простір, який є природнім середовищем буття української нації. Його збереження є неодмінною умовою самого її існування і базовою матеріальною гарантією забезпечення мовних прав українців.

Серед завдань сучасної вищої школи надзвичайно важливим у галузі викладання рідної мови є підвищення фахової мовленнєвої культури студентів як майбутніх учителів та вихователів ДНЗ, вироблення в них міцних навичок комунікативної діяльності. Недаремно це завдання сьогодні вважається одним із найголовніших, адже загальновідомо, що мовленнєвої підготовки студентів з погляду володіння ними усним і писемним мовленням є соціально недостатнім. У цьому і полягає актуальність статті.

Нині, коли дуже зросла активність народу, вміння говорити, писати логічно, переконливо і правильно – одне з передумов участі людини в суспільному житті, показник загальної її культури.

Навчання рідної мови закладає основи цивільного виховного процесу у суспільстві. Воно дає особистості навички усного і писемного вираження своїх думок і є умовою успішної навчальної діяльності. Вміння застосовувати рідну мову у всій її стильовій різноманітності є передумовою формування всебічно розвиненої особистості, яка активно бере участь у всіх сферах суспільної діяльності.

На жаль, сьогодні проблеми суспільства негативно впливають на наше мовлення. Адже не секрет, що пройшли внутрішні трансформації українського суспільства, які спричинили суттєву зміну цінностей і відповідно ціннісних орієнтацій (змінилися стосунки між людьми: відчутні озлоблення, користолюбство, низька культура, байдужість, зневажання честі, совісті, зростання корумпованості, злочинності). Ці процеси не оминули й молодь, адже саме молодь є тим елементом, для якого найбільш складно у невизначеності формувати свою власну систему цінностей. Для різних категорій молоді існують свої уявлення про авторитети, норми поведінки, пріоритети. Особливо це помітно у ставленні молоді до мови свого народу, яка є універсальним засобом вираження внутрішнього світу індивіда, складовою загальнолюдських цінностей. Адже сьогодні доведено, що чим досконаліше особа володіє мовою, тим виразніше постає перед людьми як особистість [1]. Яким же є мовлення сучасного середньостатистичного студента? Більша частина студентів володіє навичками

культури мовлення. Але, на жаль, мовна неграмотність, невміння написати елементарний текст, перекласти його з української мови на російську чи навпаки чомусь перестали сприйматись як недолік. Занепокоєння науковців і широкої громадськості викликає якість українського мовлення та масове поширення такого загрозливого для української мови явища як суржик, необґрунтоване вживання іншомовних слів, коли їм є цілком повноцінні відповідники в українській мові. Одне з першочергових завдань мовної політики – очистити мову від негативних нашарувань, вберегти її від засмічення та деградації. Словесний бруд, що заповнив їхнє мовлення, мовленнєвий примітивізм, вульгарщина – тривожні симптоми духовного нездоров'я народу (молоді з майбутньою вищою освітою зокрема). Спливають часи, а сленгова мовотворчість студентів не згасає. Вона лише дещо видозмінюється в лексиці, семантиці, оновлюється разом з науково-технічним прогресом чи духовним регресом. Мовлення деяких студентів у позааудиторному студентському, ширше – молодіжному середовищі дещо відрізняється від їх же мовлення в аудиторіях. Розмовляючи між собою, студенти часто використовують сленгізми.

Чи в змозі сьогодні зупинити той мовленнєвий потік – збіднілий, засмічений лайливими словами, навіть брутальними?

Навчальна діяльність на заняттях гуманітарного циклу має будуватись таким чином, щоб студенти усвідомлювали мову як важливий засіб формування думки, засіб інтелектуального розвитку, розширення кругозору, прояв культури. Студенти мають засвоїти, що для правильного і точного застосування мови на практиці недостатньо природжених умінь, необхідно вчитися розуміти виражене формами мови та правильно ними користуватись. Тому найголовніший процес на заняттях потрібно будувати таким чином, щоб студент практичним шляхом пізнав усі форми мови, засвоїв їх не самі по собі, а разом з думками ними вираженими. Без такого підходу вивчення рідної мови часто здається студентам сухим переліком правил, далеких від життя.

Тому робота над культурою фахового мовлення сучасного студента – це і велика виховна робота з молодою людиною, якій потрібно прийняти духовну істину – "культура мовлення – не інтелігентська забаганка, а життєва необхідність для народу" [2]. А майбутній випускник вищого навчального закладу – людина, яка відповідатиме не лише за якісне виконання роботи, а й за духовний мікроклімат колективу, який тримається на спілкуванні за допомогою слова. Тому мова кожного має бути змістовною, правильною і чистою (літературною); точною, логічною, багатого, доречною, виразною і образною.

Навчаючи і виховуючи студентів, кожен викладач своїм прикладом має стверджувати, що мовна культура кожної людини, і студентів зокрема, має стати їх надійною опорою у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів. Сьогодні перед викладачами ВНЗ стоїть завдання, щоб кожен студент оволодів і засобами комунікативної професійної компетентності (комунікативна компетентність – це, на думку дослідників, володіння засобами мовної комунікації і професійна компетенція як інформаційна складова). Комунікативну компетенцію визначають як творчу здатність людини послуговуватися інвентарем мовних засобів (висловами, дискурсами тощо). Така здатність базується на знаннях людини та її готовності до їх адекватного, доречного використання [3].

Особливості особистості майбутнього педагога, зокрема його моральна культура як єдність моральної свідомості й поведінки, позначаються на виборі ним тих або інших операційних засобів комунікативної діяльності. Приміром, застосування примусу в умовах імперативного характеру педагогічного спілкування чи переконання як впливу педагога на особистість дитини в атмосфері співучасті, співпраці між учителем і учнем, вихователем і дитиною залежить від психологічної і моральної готовності педагога до певного стилю взаємодії: маніпулятивного – у першому випадку і демократичного – у другому. Отже, культура спілкування педагога як соціально зумовлений показник його здібностей і особистого вміння спілкуватися з учнями та дітьми для досягнення цілей педагогічної діяльності – поняття моральне. Його не можна зводити лише до технології спілкування, що сама опосередковується особистісними характеристиками педагога. Крім здатності до

комунікації, що уможливує обмін інформацією, вчитель та вихователь – справжні майстри своєї справи – мають володіти ще й перцептивними й інтерактивними здібностями, без яких неможливе розуміння партнера зі спілкування і психологічний вплив на нього. Ці здібності виявляються через такі якості, як привабливість, охайність, доброзичливість, емпатійність, зібраність, активність, комунікабельність тощо, а також шляхом реалізації вербальних і невербальних (міміка, пантоміміка) засобів взаємодії. Проте зміст поняття культури педагогічного спілкування не вичерпується згаданими комунікативними якостями та здібностями. На думку І.О.Зимньої, це комплексне поняття, яке включає передусім особистісну культуру тих, хто спілкується. В ній важливі такі компоненти: високий рівень загальної культури; культура мислення; культура мовних засобів і способів формування та формулювання думки; культура педагогічного впливу, що викликає адекватну реакцію дитини на відповідь; культура прогнозування реакції партнера зі спілкування; культура слухання; культура підтримання спілкування; культура виправлення помилкової дії [4]. Разом з тим, культура педагогічного спілкування передбачає не тільки наявність у педагога психолого-педагогічних знань, а й всебічний розвиток і вияв його особистості. Діяльність і спілкування – це основний шлях до розвитку своєї особистості і водночас найбільш ефективний спосіб для прищеплення учням та дітям певних особистісних якостей, набуття ними комунікативних вмінь.

Провідну роль у підвищенні рівня культури професійного мовлення студентів відіграють такі навчальні дисципліни вищої школи, як "Українська мова за професійним спрямуванням" та "Основи культури і техніки мовлення".

У програмі "Українська мова за професійним спрямуванням" для ВНЗ зазначається, що головною метою мовної освіти майбутніх спеціалістів є формування комунікативної компетенції, високого рівня мовної культури професійного спрямування шляхом ознайомлення з термінологічними та фразеологічними особливостями мови обраного фаху, складання та оформлення професійних текстів і документів, редагування і переклад текстів офіційно-ділового й професійного спрямування, ознайомлення з основними засадами ділової комунікації (особливостями, основами культури професійного мовлення, етикету) тощо. Від цього залежатиме формування всіх інших компетенцій, необхідних для успішного функціонування майбутнього спеціаліста у суспільному житті. Заняття з професійної мовної підготовки, на думку дослідників [3], – це той терен, де молодь опановує способи оперування мовою як знаряддям досягнення успіху в професійній сфері, а це, безперечно, не залишить студентів байдужими до таких занять і до такого предмета. На заняттях бажано використовувати різноманітні комунікативні вправи і завдання, етюди, соціально-рольові ігри для парної, групової, колективної взаємодії.

Будь-яка професійна діяльність потребує певних мовнокомунікативних умінь. Вона передбачає насамперед наявність професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини, її вміння орієнтуватися в навколишньому світі, вмінь і навичок спілкування. Тобто вона формується на основі комунікативної компетенції, яка передбачає володіння мовленнєвими уміннями й навичками, необхідними для спілкування, сукупністю знань про норми й правила ведення природної комунікації.

Для формування професійної мовнокомунікативної компетенції необхідно:

- глибокі професійні знання і оволодіння понятійно-категоріальним апаратом певної професійної сфери та відповідною системою термінів;
- досконале володіння сучасною українською літературною мовою;
- вміле професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до місця, часу, обставин, статусно-рольових характеристик партнера (партнерів);
- знання етикетних мовних формул і вміння ними користуватися у професійному спілкуванні;
- уміння працювати з різними типами текстів;
- орієнтування у потоці різноманітної та різнотипної інформації українською мовою на різних каналах її передавання;

- вміння знаходити, вибирати, сприймати, аналізувати та використовувати інформацію профільного спрямування;
- володіння інтерактивним спілкуванням, характерною ознакою якого є необхідність миттєвої відповідної реакції на повідомлення чи інформацію, що знаходиться в контексті попередніх повідомлень;
- володіння основами риторичних знань і вмінь;
- уміння оцінювати комунікативну ситуацію швидко і на високому професійному рівні приймати рішення та планувати комунікативні дії.

Отже, *професійна мовнокомунікативна компетенція* особистості є показником сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності. А сформувати професійну мовнокомунікативну компетенцію покликана сучасна система освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми розбудови національної освіти: Збірник науково-методичних праць. – К.– Херсон, – 1997. – С.34–37.
2. Алексєєва-Вовк М.І. Мовознавча підготовка студента як складник його загальної культури (лексична) / М.І. Алексєєва-Вовк / Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: [зб. наук. праць]. – Х.: Основа, 2004. – Вип. 12.
3. Гриценко Т.Б. Культура мовлення студентів у формуванні системи цінностей / Т.Б. Гриценко. – www.rusnauka.com
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология./ И.А. Зимняя. – Ростов-на-Дону, 1997.
5. Непийвода Р. Як усе ж таки запровадити українську мову у наших вузах? / Р.Непийвода // Державність української мови і мовний досвід світу: Матеріали міжн. конф. – К., 2000. – 444 с.

Перепьолка В.И.

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РЕЧИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ДОШКОЛЬНОГО И НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена обоснованию проблемы повышения профессиональной речевой культуры в будущих учителей начальных классов та воспитателей ДНУ как основы формирования всесторонне развитой личности.

Ключевые слова: культура языка, культура речи, сленг, жаргон, профессиональная рече-коммуникативная компетенция, учитель начальных классов, воспитатель, эмпатийность, перцептивные та интерактивные способности.

Perepolka V.I.

FORMATION OF CULTURE OF PROFESSIONAL BROADCASTING FUTURE SPECIALISTS PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

The article is devoted to the improving of professional language culture of future prime school teachers and kindergartner educators as the basis of the highly developed individuality.

Key words: language culture, speech culture, slang, jargon, professional language communicative competence, prime school teacher, kindergarten educator, empathy, perceptive and interactive abilities.